

სახელმწიფოს როლი ეკონომიკურ-ეკოლოგიურ პრობლემების გადაწყვეტაში (ეკონომიკის მეშვიდე პრინციპის კონტექსტში)

რევაზ შენგელია
ემდ, სტუ პროფესორი

ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია
ემდ, სტუ პროფესორი

ნათია შენგელია
ეად, სტუ ასოცირებული პროფესორი,
ლუბლინის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის
მონვეული პროფესორი

რეზიუმე

დასაბუთებულია სახელმწიფოს მონაწილეობის ობიექტური აუცილებლობა ეკოლოგიური პრობლემების გადაჭრაში, დახასიათებულია საქართველოს ეკონომიკაში არსებული ზოგიერთი არასახარბიელო მდგომარეობა და მისი გაუმჯობესების გზები; გამოკვეთილია ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი უმთავრესი შემაფერხებელი ფაქტორის - მორალურად მოძველებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის(მტკ) მოვლენის ობიექტურად არსებობა და მოცემულია ამ მიმართულებით პრობლემის აღმოფხვრის გზები; ნაჩვენებია მტკ და ფიზიკური კაპიტალის დაგროვებისა და გამოყენების მკვეთრი თავისებურებანი მოძველების თვალსაზრისით, დასაბუთებულია მტკ დაგროვების წინმსწრები ტემპი ფიზიკური კაპიტალის დაგროვებასთან შედარებით, გამომდინარე აქიდან ნაჩვენებია თანამედროვე მტკ უაღრესად დიდი როლი სოციალურ-ეკონომიკური, ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტაში და საბოლოო ჯამში ეკონომიკური ზრდისა და განვითარებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ფიზიკური კაპიტალი, ინვესტიცია, მორალური მოძველება, ეკოლოგია, ეკონომიკური განვითარება.

THE ROLE OF THE GOVERNMENT IN SOLVING ECONOMIC-ECOLOGICAL PROBLEMS (IN THE CONTEXT OF THE SEVENTH PRINCIPLE OF ECONOMICS)

Revaz Shengelia,
PhD, GTU, Professor;
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia,
PhD, GTU, Professor;
Natia Shengelia,
PhD, GTU Associate Professor,
Lublin University of Technology, Invited Professor

RESUME

In the article there is justified the objective necessity of the state participation in solving ecological problems, there are also characterized some unfavorable conditions existing in the Georgian economy and the ways of its improvement. Additionally, the objective existence of one of the main factors hindering economic growth and development, the country's competitiveness - morally outdated scientific and technical knowledge (S&TK) is highlighted, and the ways how to eliminate the problems in this direction are given; Moreover, the sharp features of the accumulation and use of physical capital and S&TK are shown in the view of obsolescence, there is justified the preceding accumulation rate of S&TK in comparison with the accumulation of physical capital. Hence the extremely large role of scientific and technical knowledge in the solution of socio-economic, ecological problems and ultimately for economic growth and development is shown.

Key words: Physical Investment, Moral Obsolescence, Ecology, Economic Development.

ძირითადი ტექსტი

ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში ცხოვრება ყოველი ადამიანის უფლებაა, ხოლო გარემოს სისუფთავეზე ზრუნვა – ვალდებულება. მაგრამ ხშირად ადამიანები, განსაკუთრებით კერძო კომპანიები ამ საკითხს სრული პასუხისმგებლობით არ ვეკიდებიან, არ სურთ მიყენებული ზარალის შემცირება/ანაზღაურება თუ ეს ზარალი უშუალოდ მათზე არ ახდენს გავლენას, არ ფიქრობენ მოსალოდნელ შედეგებზე (მსგავსად იმისა, როგორც ეს ხდება ხშირად რეალურ ცხოვრებაში, როცა „ადამიანები ხარჯავენ ფულს ჯანმრთელობის აღსადგენად, რომელიც დაკარგეს ფულის საშოვნელად/პლატონი/“. არადა ეკოლოგიაზე ზრუნვა შედეგის, მომავლის თვალსაზრისით რომ ყველას, განსაკუთრებით კერძო კომპანიების ამოცანაა, მათი საქმიანობის წარმატების საფუძველია იქიდან დასტურდება, რომ, **ჯერ ერთი**, ასეთი ზრუნვა, მიუხედავად თავიდანვე გაწეული დიდი ხარჯებისა, მომავალში ფულის დაზოგვის საფუძველი შეიძლება გახდეს (მაგალითად, მზის ენერგიაზე გადასვლა თავდაპირველად დიდ ინვესტიციებს მოითხოვს, მაგრამ მომავალში ის ელექტროენერგიაზე ხარჯების შემცირებას გამოიწვევს¹); **მეორე**, ვინაიდან ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტებზე მოთხოვნა ახლაც დიდია და მომავალში კიდევ უფრო მნიშვნელოვნად გაიზრდება, ბუნებრივია, ეს გამოიწვევს მხოლოდ ასეთი პროდუქციის მწარმოებელი კომპანიების წარმატებას-მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, იმიჯის დამკვიდრებას, შესაბამისად, ახალი მომხმარებლების გაჩენას; საბოლოო ჯამში, კი როგორც ქვეყნის, ისე კომპანიების დონეზე საინვესტიციო გარემოს საგრძნობლად გაუმჯობესებას.

მართალია ეკოლოგიაზე ზრუნვით ცალკეული ადამიანები, კომპანიები უნდა ინტერესდებოდნენ, მაგრამ ამ დროს წარმოშობილი პრობლემების დაძლევისკენ მიმართული ღონისძიებები მთელი საზოგადოების, როგორც წესი, უპირველეს ყოვლისა სახელმწიფოს ამოცანაა. სწორედ ამიტომ ხდება აუცილებელი **სახელმწიფოს მონაწილეობა ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტაში**. გრეგორ მენქიუს „ეკონომიკის პრინციპების“ მეშვიდე პრინციპში აღნიშნულია, რომ „მთავრობას ზოგჯერ შეუძლია ბაზრის ფუნქციონირების შედეგების გაუმჯობესება“². ანუ ეს პრინციპი გულისხმობს იმის დასაბუთებას, საჭიროა თუ არა საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებაში „უხილავი ხელის“ მოქმედების პირობებში მთავრობის ჩარევა ეკონომიკის რეგულირებისთვის. მთავრობის ამ ჩარევის ერთ-ერთი მიზეზია „უხილავი ხელის“ მოქმედების ქმედითუნარიანობის ამაღლება. მართალია, „უხილავი ხელი“ საბაზრო ეკონომიკის რეგულირების ძლიერი საშუალებაა და, როგორც წესი, ბაზრები რესურსე-

ბის ეფექტიანი განაწილებისაკენ მიჰყავს, მაგრამ ზოგჯერ იგი სხვადასხვა მიზეზის გამო არ მუშაობს. ადგილი აქვს „საბაზრო ჩავარდნას“, რომლის ერთ-ერთი მიზეზია გარეგანი ფაქტორის არსებობა. კლასიკურ მაგალითად ამისა „ეკონომიკის პრინციპებში“ დასახელებულია გარემოს დაბინძურება. როცა ქარხნის გამონაბოლქვი აბინძურებს გარემოს, ის ზიანს აყენებს სხვას. ასეთ შემთხვევაში დგება მთავრობის მიერ ღონისძიებების გატარების მომენტი დაბინძურებული გარემოს გასაჯანსაღებლად³. სწორედ ამ ქრილშია დანახული ეკონომიკური ზრდა-განვითარება საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საქართველო 2020-ში, რომელიც სამ უმთავრეს პრინციპს ემყარება. **პირველი პრინციპი** ეკონომიკის რეალური (წარმოების) სექტორის განვითარებაზე ორიენტირებული სწრაფი და ეფექტიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაა, რაც განაპირობებს ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური პრობლემის გადაჭრას, სამუშაო ადგილების შექმნასა და სიღარიბის დაძლევას; **მეორე პრინციპია** ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება; **მესამე ძირითადი პრინციპია ეკონომიკური განვითარების პროცესში ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, ეკოლოგიური უსაფრთხოებისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა და ბუნებრივი კატაკლიზმების რისკების თავიდან აცილება**.

ვინაიდან ეკოლოგიურ დაბინძურებას საზღვრები არ გააჩნია, სახელმწიფომ, როგორც საზოგადოების ინტერესების დამცველმა, უნდა დაადგინოს ეკონომიკური განვითარების ეკოლოგიური წარმოების საზღვრები. ასეთი გლობალური პრობლემის გადაჭრა კი ყველა სახელმწიფოს ჩართულობის, ერთობლივი მოქმედების გარეშე შეუძლებელია⁴. ეკონომიკის განვითარების სანაცვლოდ ეკოლოგიის უგულვებელყოფა ეს იგივე ადამიანთა ჯანმრთელობის უგულვებელყოფაა, განსაკუთრებით საქართველოში, სადაც ეს პრობლემა ამკარად შესამჩნევია, რადგან, როგორც მონაცემებიდან ირკვევა, 100 000 მოსახლეზე დაბინძურებით გამოწვეული სიკვდილიანობით ევროპის რეგიონში საქართველოს მეორე ადგილი უკავია⁵.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკონომიკის მე-7-ე პრინციპის მიხედვით თუ ვიხელმძღვანელებთ, საჭიროა ეკონომიკურ ზრდა-განვითარებასა და ეკოლოგიის მოთხოვნებს შორის შესაბამისობა, საზღვრების დადგენა, პროპორციების გათვალისწინება, რაშიც **სახელმწიფოს როლი**, როგორც თითოეულ ქვეყანაში, ისე ყველგან უაღრესად დიდია. ამ მიმართულებით, თუ მართლაც გვსურს **კონკურენტუნარიანი ეროვნული ეკონომიკის** გრძელვადიანი, მდგრადი ზრდა-განვითარება, სახელმწიფოს სწორი პოლიტიკით ინვესტიციები უნდა

ნარეგისტრირებული ტექნოლოგიური განვითარებისა და ინოვაციისაკენ, რადგან ამ სფეროში არსებული დაბალი დონე განაპირობებს ბუნებრივი რესურსების არარაციონალურ გამოყენებას და საფრთხეს უქმნის ქვეყნის ბუნებრივ სიმდიდრეს, საბოლოო ანგარიშში კი ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველოში წარმოებული საქონელი ისევე იქნება არაკონკურენტული, დაბალი დამატებული ღირებულების მქონე და დაერჩებით მხოლოდ შედარებით განვითარებული გადამამუშავებელი მრეწველობის იმედად, რომელიც პირდაპირ არის მიბმული საქართველოში მოპოვებულ ბუნებრივ რესურსებზე და სოფლის მეურნეობის ადგილობრივ ნაწარმზე.

იმისათვის, რომ აღმოიფხვრას ინოვაციურ განვითარებაში არსებული სავალალო მდგომარეობა, ვფიქრობთ, პირველ რიგში, **ინვესტირება უნდა მოვახდინოთ სუსტად განვითარებულ მეცნიერულ-ტექნიკურ ცოდნაში**, რადგანაც ინვესტირებას განათლებაში, ცოდნაში გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდისათვის ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ფიზიკურ კაპიტალში⁴. უფრო მეტიც, მტკ და ფიზიკურ კაპიტალის დაგროვებისა და გამოყენების მკვეთრი თავისებურებიდან გამომდინარე მტკ დაგროვება მთელი კაცობრიობის მანძილზე ყოველთვის უსწრებდა ფიზიკურ კაპიტალის დაგროვებას, რადგან ცოდნა და გამოცდილება მრავალი წლის განმავლობაში მხოლოდ მორალური მოძველების შემდეგ თუ ხდებოდა უვარგისი. გამომდინარე აქედან მტკ უაღრესად დიდი როლი აქვს ეკონომიკური ზრდისა და განვითარებისათვის.

ჩვენი აზრით, საქართველოს მთავრობამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიანიჭოს მტკ სფეროში ისეთ ინვესტიციების მოზიდვას, რომლებიც ხელს შეუწყობს ქვეყანაში მაღალი დამატებული ღირებულების შექმნას, კონკურენტუნარიანობის ზრდას და, რაც მთავარია, სოციალურად ვარგისი, ინოვაციური, **ეკოლოგიური ტექნიკის, ტექნოლოგიების წარმოებას და დანერგვის სტადიაზე** კონკურენტული გარემოს ფორმირებას, რაც გულისხმობს **ამ მიმართულებით** დაინტერესებული კომპანიებისთვის ბაზარზე დაშვების თავისუფლებას.

კონკურენტუნარიანი, სოციალურად ვარგისი, ინოვაციური, **ეკოლოგიური ტექნიკის, ტექნოლოგიების შექმნა** წარმუდგენელია კონკურენტუნარიანი ცოდნის გარეშე. ამ თვალსაზრისით თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის, გლობალიზაციის პირობებში სავსებით შესაძლებელია წარმოების მსგავსად ვიმსჯელოთ არამართო ტექნიკის, არამედ მეცნიერულ-ტექნიკური **ცოდნის მორალური მოძველების** შესახებაც. ამ უკანასკნელის ობიექტურად არსებობა იმითაც დასტურდება, რომ ჩვენში ხშირად როგორც ცალკეული ინდივიდი, ისე სახელმწიფო ყოველნაირად ცდილობს დაზო-

გოს სახსრები განათლებაზე (მითუმეტეს ეკოლოგიურ განათლებაზე-ხაზგასმა ჩვენია), მეცნიერებაზე (მათ შორის, როგორც ზემოთ ითქვა, ჯანმრთელობის შენარჩუნებაზე) და ანგარიში არ გაუწიონ იმ ფაქტს, რომ იაფი და უხარისხო ცოდნიდან მიღებული ზარალი და დანაკარგები ბევრად სჭარბობს ძვირ, მაგრამ მაღალხარისხიან ცოდნაზე გაღებულ ხარჯებს. მეტიც, ხშირად თავს ვიწონებთ, რომ საქართველო იაფი მუშახელის გამო მიმზიდველია უცხოელ ინვესტორთათვის და გვაგინყდება, რომ იაფი მუშა-ხელი დაბალ კვალიფიკაციას, დაბალ შემოსავალს ნიშნავს, დაბალი შემოსავალი კი-ცხოვრების დაბალ დონეს, სიღარიბეს. ხაზგასასმელია, ისიც, რომ დაბალკვალიფიციური მუშაკი (იაფი მუშა-ხელი) და ინოვაციები, მოწინავე ტექნიკა-ტექნოლოგია შეუთავსებელი მოვლენებია, რაც ბუნებრივად აფერხებს პროგრესს და ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის მშენებლობას⁵.

სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესისთვის საჭიროა: 1. თანამედროვე ტექნოლოგიებსა და უნარ-ჩვევებზე დაფუძნებული, რესურსების დამზოგველი და ენერგოეფექტური, რეციკლირებადი, გარემოსადმი უსაფრთხო და ევროპულ სტანდარტებთან მიახლოებული სამრეწველო პროდუქტების წარმოება, რამაც უნდა შეასრულოს კომპასის როლი სხვა სექტორებისათვის. 2. მხოლოდ ეკონომიკურად, სოციალურად და ეკოლოგიურად დაბალანსებული წარმოება (ინფრასტრუქტურა) უნდა იყოს დასაშვები და მიზანშეწონილი, რათა უზრუნველყოთ მწვანე ზრდა და მდგრადი განვითარება. 3. ახალი პროდუქტების შექმნა და ინდუსტრიული მოდერნიზაცია უნდა განხორციელდეს ინვესტიციებით ინოვაციებში, ახალ ტექნოლოგიებში, **კვლევებსა და განვითარებაში, სწავლებაში**, რაშიც წამყვანი როლი უნდა იკისროს სახელმწიფომ.

სწრაფი და ეფექტური ცვლილებების განსახორციელებლად აუცილებელია მთავრობის მიერ გატარდეს ფუნდამენტური, მიზანმიმართული, თამამი (რისკიანი), კარგად კოორდინირებული და გამჭვირვალე ეკონომიკური პოლიტიკა. სასურველია ინვესტიციები უპირატესად წარიმართოს ინტელექტუალური, ადამიანისეული კაპიტალის, ცოდნის განსავითარებლად. ცოდნის ჩამოყალიბების სფეროში მორალური მოძველების საკითხი პირველ რიგში იმითომ არის გასათვალისწინებელი, რომ სწორედ აქ, სანყის ეტაპზე იწყება მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება და შემდეგ იგი აშკარა გამოხატულებას პოულობს საწარმოებში ფუნქციონირებად ტექნიკასა და ტექნოლოგიაში. გამომდინარე აქედან, პრობლემის მოგვარება უნდა დაგინყოს არა წარმოების სფეროში, არამედ იდეის, ცოდნის ფორმირების პროცესში, გნებავთ სტუდენტთა და მოსწავლეთა აუდიტორიებიდან.

ვინაიდან ეკოლოგიური პრობლემა გლობალუ-

რია, საჭიროა ამ პრობლემის მოგვარებაზე ერთობლივი, ყველა ქვეყნის ჩართულობით მუშაობა, რაშიც სახელმწიფოს როლი უაღრესად დიდია.

დასკვნა

ეკოლოგიასა და ეკონომიკის განვითარებას შორის მჭიდრო კავშირია. ეკოლოგიურ პრობლემებს უდიდესი გავლენის მოხდენა შეუძლია ეკონომიკის ზრდასა და განვითარებაზე, თავის მხრივ ეკონომიკის წარმართვას ბუნებისდაცვითი მოთხოვნების გათვალისწინებით/არგათვალისწინებით ასევე დიდად შეუძლია არსებული გარემოს შეცვლა.

ამრიგად, ეკოლოგიურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტაში სახელმწიფოს როლი უაღრესად დიდია, ვფიქრობთ, საბოლოო ჯამში, პრობლემის მოგვარების გასაღები თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის შეძენის სფეროშია, ვინაიდან განათლება განვითარების ფუნდამენტური ფაქტორია და ადამიანისეულ კაპიტალში ინვესტირების გარეშე შეუძლებელია მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მიღწევა და ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Solar panels for businesses: does commercial solar make sense?" – <https://news.energysage.com/commercial-solar-benefits-for-business/>;
2. გრეგორ მენქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, მეორე ქართული გამოცემა „დიოგენე“, 2008, გვ.11;
3. იქვე, გვ.12;
4. ჟურნალი „კომენტარი“, 2003წ. #1, გვ.40;
5. ჟურნალი „ეკონომიკა“, N7-9, 2014 წ. გვ.24;
6. http://pgie.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/2017_.pdf;

REFERENCES:

1. Solar panels for businesses: does commercial solar make sense?" – <https://news.energysage.com/commercial-solar-benefits-for-business/>;
2. Gregory Mankiw, Principles of Economics , 2nd Georgian Edition , “Diogene”, 2008, p.11;
3. Gregory Mankiw , Principles of Economics , 2nd Georgian Edition , “Diogene”, 2008, p.12;
4. Journal “Comment”, 2003y. #1, p. 40;
5. Journal “Economics”, N7-9, 2014y.p.24;
6. http://pgie.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/2017_.pdf;